

ابن سینا؛ مراقبت از نوزادان و تغذیه با شیر مادر

اچ دی مدانلو^۱

مترجم: الهام اختری

چکیده

با مروری مختصر در تاریخ طب طی چهار قرن تمدن اسلامی، در قرن یازدهم میلادی در سرزمین پارس یا ایران به نام ابن سینا (۹۸۰ تا ۱۰۳۷ م.) برمی‌خوریم. شخصیتی بزرگ در طب و فلسوفی که پیرو ارسطو، جالینوس و هیپوکرات بود، وی علاوه بر پیروی از فلسفه غرب و گسترش آن، در این علم پیشرو نیز بود.

ابن سینا پزشک، فیلسوف، منجم، متخصص علم تشریح، داروشناس، آگاه به علم اخلاق شاعر و نویسنده کتاب قانون در طب، رساترین کتاب مرجع پزشکی زمان خود بوده است. این کتاب و مرجع مهم، بطور گسترده در مدارس طب اروپا برای قرن‌ها پس از مرگ ابن سینا تدریس می‌شده است. قانون در طب فصلی در توضیح چگونگی مراقبت از نوزادان، تغذیه با شیر مادر و بهداشت، آموزش و پرورش کودکان دارد. (ژورنال پریناتولوژی ۲۰۰۸ م، ج ۲۸، صص ۳-۶)

واژگان کلیدی

ابن سینا؛ قانون در طب؛ تغذیه با شیر مادر؛ طب دوران اسلامی

---

۱. نشانی الکترونیکی نویسنده‌ی مسؤول: modanlou@uci.edu

ابن سینا؛ مراقبت از نوزادان و تغذیه با شیر مادر

ابن سینا (۹۸۰ تا ۱۰۳۷ م.) با نام کامل ابوعلی حسین بن عبد... بن سینا پزشک ایرانی که در اروپا به نام اویسینا (Avicenna) شناخته شده، یکی از مشهورترین و تأثیرگذارترین دانشمندان و فلاسفه اسلامی می‌باشد. عمده شهرت وی در حیطه فلسفه ارسطویی و طب است. کتاب شفا دایرة المعارف بزرگ علمی و فلسفی و قانون در طب، دو کتاب بسیار مشهور وی به زبان عربی هستند. (دایرة المعارف بریتانیای ابن سینا، ۲۰۰۷ م.)

قانون، این دایرة المعارف بزرگ پزشکی شامل پنج کتاب است. ابن سینا نگاشتن این کتاب را در حدود سال ۱۰۱۲ م. شروع کرد و طی نقل مکان از جرجان (شهری واقع در شمال ایران)، به ری (شهری در نزدیک تهران امروز) و سپس به همدان نوشتن این کتاب را ادامه داد. (ابن سینا، ۲۰۰۶ م.)

ابن سینا در سال ۹۸۰ م. در افشانه (Afshana) نزدیک بخارا (Bukhara) - در آن زمان بخارا جزء ایران بوده است و در حال حاضر جزء تاجیکستان می‌باشد - در خانواده فارسی زبان متولد شد. او در سال ۱۰۳۷ م. در حین سفر از اصفهان به همدان درگذشت. مدفن وی در همدان است. ابن سینا در چهارمین قرن دوران اسلامی، هم زمان با درخشش هنر و علم می‌زیست. فرهنگ اسلامی در زمان تولد ابن سینا به اوج خود رسیده بود. (الرحمن النقیب، ۱۹۸۴ م. و ابن سینا، قانون در طب، ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷ م.). تحصیلات ابتدایی وی در شهر بخارا زیر نظر پدرش صورت گرفت. پدر وی فرماندار روستایی بود که تحت فرمانروایی نوح بن منصور اداره می‌شد. از آنجایی که منزل پدر محل ملاقات مردان تحصیل کرده بود، ابن سینا از کودکی با مردان مشهور زمانش آشنا و از کلام آن‌ها بهره برد. نزد مردانی مانند ابوبکر احمد بن محمود البرقی الخوارزمی، عربی و قرآن، نزد محمود المساح، فلسفه، زمین

شناسی، ریاضی، هندسه، جبر و نجوم، نزد اسماعیل الزاهد البخاری، قانون اسلامی و صوفیه و نزد ابوعلی... التتلی فلسفه.

ابن سینا کودکی بسیار باهوش و با حافظه‌ای درخشان بود که در سن ده سالگی قرآن و بسیاری از اشعار عربی آن زمان را در حافظه داشت. (دایرةالمعارف بریتانیای ابن سینا، ۲۰۰۷م). ابن سینا با احترامی ویژه نسبت به طب می گوید: «سپس به علم طب پرداختم و تمام کتاب‌هایی که در این موضوع نگاشته شده بود را مطالعه کردم. پزشکی از علوم بسیار دشوار نیست، زیرا من در مدت زمان کوتاهی در آن متبحر شدم تا جایی که افراد صاحب نامی زیر نظر من شروع به مطالعه طب کردند. من شروع به درمان بیماران نمودم و به تدریج علم و دانش و تجربه من در درمان بیماران منجر به ابداع روش‌های جدید درمان گشت.» (الرحمن النقیب، ۱۹۸۴م).

توانمندی‌های وی با دستیابی به کتابخانه‌ی غنی سامانیان - اولین سلسله قدرتمندی که پس از استیلای عرب به امپراطوری پارس حکومت کرد - بیش از پیش به عرصه ظهور رسید.

قبل از آنکه وی به ۱۶ سالگی برسد در علوم یونانی، لاتین، فیزیک، ریاضیات، منطق و متافیزیک سرآمد روزگار بود؛ سپس به فراگیری علم طب پرداخت و قبل از این که ۲۱ ساله شود کتاب قانون در طب را نوشت. کتاب قانون و بخشی از دیگر نوشته‌های ابن سینا در اواخر قرن دوازدهم میلادی توسط جرارد سرمونا (Gerard Cremona)، دومینیکوس گوندسیالینوس (Dominicus Gundissalinus) و جان اوندس (John Avendeth) به لاتین ترجمه شد. (دایرةالمعارف کاتولیک، ۱۹۰۷م، ج ۲) کتاب قانون در طب بین قرن‌های ۱۲ تا ۱۷ میلادی مرجع آموزش

پزشکی در اروپا و آسیا بود. (الرحمن النقیب، ۱۹۸۴م. و ابن‌سینا، دایرةالمعارف کاتولیک ج ۲، ۱۹۰۷م.)

بین سال‌های ۱۵۰۰ تا ۱۶۷۴ میلادی کل کتاب قانون یا بخش‌هایی از آن در سراسر اروپا برای استفاده در دانشکده‌های طب بیش از ۶۰ بار به چاپ رسید (ابن سینا، ۲۰۰۶م). یک چاپ کتاب قانون که مربوط به سال ۱۴۸۴م. است، در حال حاضر در کتابخانه تاریخ طب نیکسون در دانشگاه تگزاس در آمریکا موجود است. در سال ۱۹۷۷م. انستیتوی تاریخ طب و مرکز تحقیقات طبی دهلی‌نو تیمی متشکل از مترجمین متبحری را گرد هم آورد تا روی نسخه چاپ استانبول به سال ۱۲۲۰م. که قدیمی‌ترین نسخه قانون است مطالعه و تحقیق نمایند. (صدیقی، ۱۹۷۷م. ج ۱، صص ۱۵۹-۱۶۶). ترجمه دیگر کتاب نخست قانون است که در سال ۱۹۹۹م. چاپ شده است.

دیدگاه پزشکی ابن‌سینا برپایه مبانی فلسفه جالینوس و ارسطو بوده است و هم زمان، وی براساس نظریات هیپوکراتی به تجارب و پیشرفت‌های بسیاری در طب دست یافت. قانون در طب آخرین دست یافته‌های مدون شده در زمینه طب اسلامی - یونانی بوده است. چهار کتاب نخست برپایه اصول جالینوسی و هیپوکراتی و تجارب ابن‌سینا از آموزش پزشکان زیرنظر خود و مشاهدات شخصی وی در بالین بیماران می‌باشد. کتاب پنجم یک فرمول نویسی دارویی با یک نگرش جدید اسلامی است که مشابه عملکرد دیگر شیمی‌دان ایرانی، پزشک و فیلسوف، محمدبن زکریای رازی، (۸۶۵ تا ۹۲۵م.) می‌باشد. ابن‌سینا نظریات و تفکرات سقراط، جالینوس و ارسطو را پایه تفکرات خود قرار داده، تجربیات و دانسته‌هایش در این علم را در آن چهارچوب، برای رفاه و بهتر نمودن حال بیماران به کار بسته است. او رابطه نزدیکی بین احساسات و شرایط فیزیکی فرد

قایل بود، چنانکه موسیقی را دارای تأثیر کامل روی احساسات بیماران می‌دانست. از دیدگاه ابن سینا ابتدا باید علت بیماری فهمیده شود و سپس اقدام به درمان شود.

خصوصیات ابن سینا

تصور چهارچوب ذهنی ابن سینا و پیشرفت آن، در غرب، بدون تأثیر وی بر روی افراد مشخصی در این مکتب فکری به علت چند لایه بودن شخصیت او وی با احاطه بر مطالب در حیطه‌های مختلف علمی مشکل است (راسل جی ای، ۲۰۰۲م). ابن سینا یکی از درخشان‌ترین افراد در تاریخ طب دنیاست. او را از نظر ذهنی مشابه گوته و از نظر هوش مشابه لئوناردو داوینچی دانسته‌اند. (اسمیت آر. دی، صص ۳۶۷ تا ۳۷۰، ۱۹۸۰م).

هیچ دانشمند مسلمانی تا به امروز دارای شهرت و نفوذ ابن سینا نبوده است، تا جایی که به وی نسبت معلم دوم پس از ارسطو داده شده است (سارتون جی، ۱۹۵۵م، ج ۳۱، صص ۳۰۷ تا ۳۱۶، و منازی ام. آر. ۲۰۰۱م، صص ۹۸۰-۱۰۳۷). ابن سینا در بین پزشکان و فیلسوفان اسلامی نام‌آورترین فیلسوف - پزشکی بود که دانش یونانی، جالینوسی و حکمت را در طول سال‌های تاریک به دنبال انقراض امپراطوری روم زنده کرد. داشتن دست نوشته‌هایی به زبان عربی و به لاتین منجر به غنی‌تر شدن این دانش با افزودن نظرات و بحث‌های دانشمندان این سرزمین گردید و دوباره نفوذ آن در سرزمین غرب پس از رنسانس خودنمایی کرد (دان. پی. تی، ۱۹۷۷م، صص ۷۵-۷۷). به این ترتیب ابن سینا بنام پزشک سلطان فلسفه‌ی شرق نام گرفت. (دان پی تی، ۱۹۷۷م).

ویلیام اوسلر (William osler) وی را نام‌آورترین نویسنده کتب پزشکی تا به امروز، توصیف نموده است. وی چنین آورده است: «کتاب قانون دایرة المعارفی

بوده است که بیش از هر اثری در طی زمان ماندگاری داشته و مورد استفاده قرار گرفته است. (اوسلر دابلیو. ۱۹۲۱م، ص ۲۴۳) ابن سینا را پزشک پزشکان نامیده‌اند. «(احمد، ۱۹۹۰م.) دارومانی (Daromani) می‌گوید: «قانون در طب ابن سینا مشهورترین کتاب پزشکی است که تا به حال به گزارش درآمده است.» تاریخ‌نگاران طب اروپایی وی را مشهورترین دانشمند اسلامی دانسته‌اند. شاید در بین نوشته‌های جان اورکات (John Urquhart) پروفیسور در علم زیست دارویی (Biopharmaceutical) دانشگاه کالیفرنیا، سان فرانسیسکو که در بریتیش مدیکال ژورنال (British Medical Journal) (اوگوهارت، ۲۰۰۶م.) چاپ شده بتوان بهترین بیان را از آنچه دانشمندان پیشرو اسلامی در تغییر و پیشرفت طب انجام داده‌اند پیدا کرد. ابن سینا تنها فردی بود که ارتباط بین طب و جراحی را کشف کرد و آن را به پیش برد. در این متن، کتاب ابن سینا با کتاب اساس و مهارت پزشکی اوسلر مقایسه شده است. وی نوشته است: «من می‌پرسم که اگر شما در ۱۹۰۰م. سرگردان بودید و نیاز به یک کتاب کاربردی پزشکی به عنوان راهنما داشتید کدام کتاب را انتخاب می‌کردید؟ انتخاب من کتاب ابن سینا خواهد بود. یک دلیل راهبردی، مباحث با دید مشترک جراحی و طب داخلی ابن سیناست؛ در حالی که اوسلر دیدگاهی بیشتر با نگرش جراحی دارد. ابن سینا به خوبی محدوده بافت سالم و بافت بیمار را برای قطع عضو توصیف می‌کند. این همان جایی است که توسط اوسلر بیان نشده است.»

در این نوشته، وی اشاره کرده است که در حال حاضر فاصله بین طب داخلی و جراحی با علم کاردیولوژی (Cardiology) مداخله‌گر، علم گوارش، رادیولوژی و دیگر روش‌های تخصصی برداشته شده است. چیزی که قرن‌ها پیش توسط ابن سینا پیش‌بینی شده بود. نوشته‌های وی به عنوان یک روش درمانی همراه با مداخلات

جراحی مطرح گردیده است. نقاشی چهره ابن سینا در دانشکده پزشکی پاریس در راهروی اصلی به دیوار آویخته شده است.

مراقبت از نوزادان

کتاب اول قانون در طب، شامل چهار فصل در خصوص بهداشت کودکان تازه به دنیا آمده است؛ شامل بیماری‌های نوزادان و مراقبت از کودکان تازه به دنیا آمده، از تولد تا آغاز شیر گرفتن آنها می‌باشد. آنچه که در زیر آمده خلاصه‌ای از این مباحث در کتاب اول قانون در طب ابن سینا است.

مراقبت از بند ناف

پس از تولد، بند ناف باید به سرعت بریده شود. محل برش چهار انگشت پس از اتصال بند ناف به ناف نوزاد می‌باشد. سپس با یک تکه پارچه پنبه‌ای بدون آسیب زدن به نوزاد، تکه باقی‌مانده بند ناف بسته شود. ابن سینا اشاره‌ای به ویژگی بند ناف ننموده است (ابن سینا پزشکی بوده که ابزار جراحی داشته و ابزار جراحی او در یک موزه در شهر بخارا در ازبکستان نگهداری می‌شود). سپس انتهای پارچه پانسمان به روغن زیتون آغشته شود. برای کمک به سرعت بهبودی بند ناف پودری متشکل از بخش‌هایی از زردچوبه، خون سیاوشان، زیره سبز و گل سنگ به آن مالیده می‌شود. پس از افتادن بند ناف که معمولاً روز سوم و چهارم تولد رخ می‌دهد، از خاکستر صدف یا سوخته تاندون پشت سم گوساله یا روی سوخته حل شده در الکل برای پوشش محل ناف استفاده شود (ابن سینا ارتباط بین انتقال بیماری‌ها و آب و خاک آلوده را شرح داده، ولی اشاره‌ای به عفونت‌های بند ناف ننموده است. هم‌چنین او تشنج دوران پس از زایمان را به عنوان یکی از عوارض زایمان سخت نام برده است).

قنداق کردن نوزاد

پرستار باید به آرامی بازوهای نوزاد را بگیرد و قنداق را براساس شکل اندام‌های نوزاد بپیچد و سپس از پارچه نازکی برای بستن آن استفاده کند. سر نوزاد را با شال یا کلاه مناسب و به اندازه بپوشانند.

چشم‌های نوزاد

چشم‌ها به دقت با پارچه ابریشمی نرم خشک شود. چند قطره روغن زیتون در چشم‌ها چکانده شود.

حمام کردن نوزاد

برای سفت شدن پوست، نوزاد را در آب شور حمام کنید. هنگام حمام کردن مراقب دهان و بینی نوزاد باشید. بهترین زمان حمام کردن نوزاد پس از دو تا سه بار خوابیدن است و اگر او را در یک روز تا سه بار نیز حمام کنیم ضرری نخواهد داشت. آب برای حمام کردن نوزاد، در تابستان نیم گرم و در زمستان دارای حرارت مطلوب باشد.

چگونگی خوابیدن نوزاد

محل نگهداری نوزاد باید گرم و دارای تهویه مناسب باشد. مکان نیمه‌تاریک و سایه، بهتر از مکان روشن و پرنور است. در طول خواب سر به نرمی بالا نگهداشته شود. و از پیچ خوردن بدن ممانعت گردد.

شیر دادن به نوزاد

تا جایی که ممکن است بهتر است، نوزاد از شیر مادرش تغذیه گردد. شیر مادر مانند زمانی که شیرخوار از خون رحم مادر تغذیه می‌کرد برای وی بهترین انتخاب است. شیر مادر بهترین و مناسب‌ترین غذا برای رشد و نمو شیرخوار می‌باشد. به طور طبیعی شیرخوار به محض گرفتن پستان مادر به اندازه کافی شیر می‌خورد. اگر طعم شیر به سمت ترشی رود، شیردهی باید متوقف گردد. تکان دادن شیرخوار و خواندن لالایی‌های مرسوم، در خوابیدن وی بسیار کمک می‌کند. اگرچه برای بررسی پاسخ‌های فیزیکی و موسیقایی شیرخوار محدودیت هست، ولی شیر منجر به رشد و نمو بدن شیرخوار و شرایط محیطی مانند موسیقی منجر به بالیدن ذهن وی خواهد شد.

مقدار مختصری از شیر سر پستان قبل از هر بار شیردهی بخصوص اولین شیردهی صبح با فشردن تخلیه شود. این کار به شیرخوار کمک می‌کند که بدون فشار و کشش اضافه، شیر بخورد. ماساژ دادن پستان‌ها نیز منجر به افزایش ترشح شیر می‌گردد.

مادر باید ورزش کند و از انواع مواد غذایی استفاده نماید. قبل از هر بار تغذیه مختصری گریه کردن شیرخوار به نفع اوست. سبزیجاتی مانند: شاهی، خردل، ریحان، به جز نعناع که بهتر است اجتناب شود، برای شیردهی خوب می‌باشد. مادر شیرده باید خوب استراحت کند و از کار و ورزش سنگین دوری کند. وی باید شربت شیرین و آب انگور بنوشد و خوب بخوابد.

از شیر گرفتن نوزاد

با ظهور دندان‌های نیش، به تدریج باید شیرخوار از شیر مادر گرفته شود و غذاهای نرم جایگزین گردند. دوره عادی شیردهی دو سال است.

دایه

وقتی مادر به دلایلی شیر سالمی ندارد یا قادر به شیردهی نیست، استخدام یک دایه ضروری است. دایه باید از نظر سن، فیزیک، شکل پستان‌ها، کیفیت شیر و زمان سپری شده از زایمان وی مورد بررسی قرار گیرد. بهترین سن، هم‌سن بودن فرزند دایه با شیرخوار مورد نظر است. سن دایه باید بین ۲۵ تا ۳۵ سال باشد. این سن، اوج جوانی و قدرت زنان است. شیر وی از حیث کیفیت و کمیت باید متوسط باشد. شیر باید سفید و روشن باشد و هیچ وقت خاکستری، قرمز یا زردزنگ نباشد. بوی مطبوعی داشته و تیز و اسیدی نباشد. طعم آن شیرین بوده، تلخ و شور و ترش نباشد. شیر دایه باید یکنواخت و فراوان بوده و آبکی و رقیق، پنیری و کف‌دار نباشد. او باید خوش اخلاق باشد و از نظر شخصیتی، آرام و بدون ترس و نگرانی نسبت به امور جاریه که روی شیرخوار مؤثر واقع می‌شود، باشد. به همین دلیل است که شریعت مقدس اسلام از استخدام زنان دیوانه به عنوان دایه برحذر داشته است.

دایه باید ورزش کند و از غذای مناسب که کیموس خوب تولید می‌کند (صالح ال‌کیموس) مانند گندم، بلغور، گوشت بره، بزغاله، کاهو، بادام، مغزها و نعنای استفاده کند. در طی این دوران فعالیت جنسی نداشته باشد. فعالیت جنسی منجر به فعال شدن خون حیض وی شده و منجر به پلید شدن کیفیت شیر خواهد شد و به تدریج شیر وی کم می‌گردد. همچنین این کار منجر به حاملگی جدید شده که

برای شیرخوار مضر خواهد بود؛ شیرخوار به علت هدایت خون به سمت تغذیه جنین در رنج خواهد بود و جنین نیز به خاطر شرکت شیرخوار در مواد غذایی با وی رنج می‌برد. (بختیار، ۱۹۹۹م، صص ۳۵۹-۳۶۸)

نتیجه

تمدن اسلامی در شبه جزیره عرب در قرن هفتم میلادی شروع شد و به سرعت امپراطوری پارس، سوریه، فلسطین، شمال افریقا و اسپانیا را فراگرفت. با شروع این دوره، موج جدیدی از دانش پژوهی در طب، فلسفه، ریاضیات، ستاره‌شناسی، متافیزیک و ادبیات آغاز گشت.

برخی از خلفا دمشق مرکز سوریه را پایتخت خود قرار دادند و برخی بغداد در بین‌النهرین را پایتخت اعلام نمودند. در طول این مدت تمدن اسلامی به اوج قدرت خود رسیده بود. در دوره‌ی خلافت هارون الرشید اغلب منابع یونانی به عربی و سپس به لاتین ترجمه شد. در بغداد و ری بیمارستان‌ها و مدارس آموزش علم طب تأسیس شدند. تمام مراکز استان‌های اسلامی دارای کتابخانه و دانشگاه بودند. افراد تحصیل کرده و متخصص دارای رتبه و اعتبار و شأن اجتماعی بودند. در این شرایط و جو حاکم بود که کودکی چون ابن‌سینا درخشید و هوش وی کشف و استعدادش به مرحله ظهور رسید. بین ۲۴۰ تا ۴۵۰ کتاب مرجع با موضوعات علمی گوناگون توسط ابن‌سینا نوشته شده است. کتاب شفا و کتاب قانون در طب نسبت به آثار دیگرش از مجله‌های بیشتری برخوردار بودند. در اوایل قرن یازدهم میلادی دانش ابن‌سینا و آموزش او به اوج پیشرفت و فراگیری خود رسید. ابن‌سینا فیزیولوژی بدن انسان، علم تشریح، توصیف عصب چشمی و اعصاب حنجره‌ای، مداخلات جراحی هم‌چون برداشتن کیسه صفرا را توضیح داده است. ابن‌سینا چگونگی کاربرد موسیقی را در درمان بیماری‌های روحی مطرح نموده است. نظرات وی در خصوص نحوه نگهداری، مراقبت و تغذیه و بهداشت شیرخوار و زن شیرده در متون علمی امروز تأیید شده است.

از آنچه که ابن سینا درخصوص نحوه شیردهی زنان و تغذیه شیرخوار مطرح نموده است و تأکید روی این که دایه، فرزند خود را نیز شیر دهد و فرزندش با شیرخواری که به وی سپرده می‌شود، هم‌سن باشد نشانگر این است که ابن سینا به روش موازی و جایگزین همانند شیر حیوانات برای تغذیه شیرخوار معتقد نبوده است.

در طول چند دهه گذشته، آکادمی طب اطفال آمریکا و کالج طب زنان آمریکا به همراه سایر انجمن‌ها و مراکز علمی پیشرفته، توصیه‌های متعددی را در حمایت از شیر مادر به‌عنوان بهترین منبع تغذیه شیرخوار داشته‌اند. (آکادمی طب اطفال آمریکا، ۱۹۹۷م، صص ۱۰۳۵-۱۳۳۹ و کمیته‌ی حمایت از زنان، فصل ۱ تا ۶، ۲۰۰۷م.) قابل توجه است که قرن‌ها پیش از این، دانشمندی پارسی (ابن سینا)، شیر مادر و منافع تغذیه شیرخوار با آن را توضیح داده است؛ همچنین او در اهمیت موسیقی درمانی و نقش آن روی توسعه ذهن تأکید داشته است.

فهرست منابع

- Ahmad M. Ibn Sina (Avicenna)-doctor of Doctors. monz@starlight.demon.co.uk. This article originally appeared in Muslim Technologist, November 1990.
- Al-Rahman al Naqib A. *Avicenna (370?-428 AH-980?-1037 AD)*. Dar al-thaqafah lil-Tibaah wa-al-Nashr: Egypt, 1984.
- American Academy of Pediatrics, work group on Breastfeeding. Breastfeeding and the Use of Human Milk. *Pediatrics* 1997; 100: 1035-1039.
- American Academy of Pediatrics. Breastfeeding and the use human milk. *Pediatrics, policy statement* 2005; 115: 496-506.
- Avicenna. *The Catholic Encyclopedia*, vol. II. Robert Appleton Company: New York, 1907.
- Bakhtiar L. *The Canon of Medicine. Avicenna Adapted by Laleb Bakhtiar*. Great Books of the Islamic World Inc.; Kazi Publications Inc.: Chicago, IL, 1999, pp 359-368.
- Catalogue: Medical Encyclopedias. The Canon of Medicine Updated 23 February 2006. Islamic Medical Manuscripts at the National Library of Medicine. US National Library of Medicine: 8600 Rockville Pike, Bethesda, MD.
- Committee on Health Care for Underserved Woman, Committee on Obstetric Practice. Breastfeeding: maternal and infant aspects. *ACOG Clin Rev* 2007; 12(Suppl): S1-S16 January-February 2007, Special report form ACOG.
- Darmani NA. Avicenna: the prince of physicians and a giant in pharmacology. *JIMA* 1995; 26: 78-81.
- Dunn PT. Avicenna (AD980-1037) and Arabic perinatal medicine. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed* 1997; 77: 75-76.
- Encyclopaedia Britannica. Avicenna Encyclopaedia Britannica 2007; <http://www.vritannica.com/eb/article.516>.
- Ibn Sina/Avicenna. *The Cannon of Medicine-1953*. Saab Medical Library, American University of Beirut, 2002-2007. Last modified: 27 March 14:21:11, 2007 BL.
- Journal of Perinatology (2008) 28, 3-6; doi:10.1038/sj.jp.7211832; published online 6 september 2007.
- Levi R. Avicenna-his life and times Paper read before the Cambridge University History of Medicine Society on 27 November 1956; 249-261.
- Namazi MR. Images in psychiatry. Avicenna, 980-1037. *Am J Psychiatry* 2001; 158: 1796.
- Osler W. *The Evolution of Modern Science*. Yale University Press: New Haven, CT, 1921; 243.
- Russell GA. Avicenna (Ibn Sina). *Encyclopedia of Life Sciences*. John Wiley & Sons Ltd, 2002, <http://www.els.net>.

- Sarton G. Avicenna- physician, scientist and philosopher. *Bull NY Acad Med* 1955; 31: 307-316.
- Smith RD. Avicenna and the Canon of Medicine: a millennial tribute. *West J Med* 1980; 133: 367-370.
- Taziz-Uddin-Siddiqi T. A new critical edition of Ibn Sina's al-Qanun Fi'-Tibb and its English Translation. *Stud Hist Med* 1977; 1: 159-166.
- Urguhart J. Letter. How Islam change medicine. Ibn Sina (Avicenna) saw medicine and surgery as one. *BMJ* 2006; 332: 120.

یادداشت شناسه‌ی مؤلف

اچ. دی. مدانلو: بخش اطفال، دانشگاه کالیفرنیا، ایروین، آمریکا
 مترجم: الهام اختری، پزشک، دانشجوی Ph.D طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی تهران

نشانی الکترونیکی مترجم: elham_akhtari@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۳/۳۰

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۸۹/۴/۲۸